

думки із цих питань (громадські ради біля державних структур показали свою неефективність).

Таким чином, об'єктивне зростання міграційних потоків у наступні роки (пов'язане із подальшим втягненням країни у глобалізаційні процеси, проведенням Європейського чемпіонату із футболу у 2012 р. тощо), виконання Україною угод про реадмісію, потребує подальшого вдосконалення законодавчої бази (більш чіткого регламентування відповідальних за забезпечення прав і свобод біженців та іммігрантів у сфері свободи совісті, встановлення чіткої відповідальності за порушення цих прав тощо), проведення активної інформаційної роботи, більш повного використання потенціалу Церков і релігійних організацій у справі соціальної реабілітації як іммігрантів та біженців, так і українських мігрантів.

5. Релігійна періодика України в контексті міжконфесійних відносин

Для України, релігійно плюральної держави, проблема міжконфесійних відносин як в попередні роки, так і нині є достатньо актуальною. Міжконфесійні – це вид суспільних відносин, суттю яких є встановлення, підтримка і зміна зв'язків між різноманітними релігійними локальними спільнотами, об'єднаними за ознакою догматів і культу певної релігії.⁴⁶⁶

У цій статті за матеріалами конфесійних періодичних видань будуть проаналізовані особливості міжконфесійних відносин в Україні. Але, враховуючи об'ємність та складність теми, в даному дослідженні обмежимося лише християнськими конфесіями, а відтак розглянемо відображення міжконфесійної тематики на шпальтах православної, католицької та протестантської преси. Дослідимо періодику лише на паперовому носії, оскільки Інтернет-видання – дуже широке поле для окремого вивчення, що визначається специфікою світової мережі: відносна свобода (немає необхідності реєструвати видання, можливість змінювати та відносно вільно висловлювати свою думку, навіть якщо вона не узгоджується з офіційною), анонімність (відсутня персональна відповідальність) тощо.

При аналізі преси користуватимемося таким соціологічним методом як неформалізований (традиційний) метод аналізу документів, що передбачає тлумачення документів, з'ясування основних думок та ідей тексту через усвідомлення, інтерпретацію, узагальнення змісту та логічне обґрунтування певних висновків. Це дасть нам змогу визначити особливості відображення сучасних міжконфесійних відносин в християнські періодиці України.

⁴⁶⁶ Волова Л.А. Межконфессиональные отношения как феномен современной культуры. – Запорожье, 2002. – С. 22.

Сучасна преса християнських конфесії в Україні представлена різноманітною продукцією. Зокрема, серед православних видань найпотужніше в медіа просторі представлена Українська Православна Церква Московського Патріархату, що досягається, в основному, за рахунок великої маси регіональних видань, оскільки офіційні видання «Православний вісник» та «Православна газета» виходять досить незначними накладками. Найбільше за кількістю та спектром видань започатковано не у столиці, а в Дніпропетровській та Донецькій єпархіях: «Слово», «Православная сім'я», «Спасите наши души», «Начало», «SOS», «Живой родник» тощо.

Перелік видання Української Православної Церкви Київського Патріархату досить незначний. Передусім варто назвати журнал «Православний вісник» – офіційне видання УПЦ КП. Гостро критикуючи видання УПЦ МП, періодичні видруки Київського Патріархату навіть за формою подібні до російських православних газет. Наприклад, «Голос Православ'я» дуже нагадує «Русь Православная». В цій газеті друкуються інформація з церковного життя, передруки з інших видань. УПЦ КП видає також дайджест під назвою «Інформаційний бюлетень», в якому публікують офіційні матеріали, статті на церковну тематику.⁴⁶⁷

Видання Української Автокефальної Православної Церкви представлені ще меншою кількістю видань, зокрема, газета «Наша Віра», яка уникає найменшої подібності до офіціозу, церковні документи та інформація зазвичай займають в ній не більше третини газетної площі. Скоріше це тому, що вона є не стільки газетою самої УАПЦ, як приватним виданням симпатизую чого Харківсько-Полтавській єпархії Церкви Євгена Сверстюка. Серед регіональних видань УАПЦ можна назвати газети «Успенська вежа» та «Православна Галичина».

Як показало дослідження, преса Римо-Католицької та Української Греко-Католицької Церков представлена досить широко, в багатьох парафіях видаються свої небагатотиражні газети та журнали. Наприклад, такими греко-католицькими виданнями є «Нова Зоря» (Івано-Франківськ), «Жива вода» (м. Трускавець), «Божий сяч» (Тернопіль), «Християнський вісник» (Коломия) та ін. Римсько-католицька періодика представлена загальноцерковним виданням «Парафіяльна газета»; «дієцезіальні видання» представлені часописами «Радість віри» (Львів), «Християнський вісник» (Житомир), «Волане з Волині» (Рівне) та «видання чернечих орденів» – часопис «Християнське Слово», «Місіонар», «Колегія» «Посланець Божого Милосердя» тощо.

Характерними рисами періодичних видань УГКЦ та РКЦ можна назвати, по-перше, вузькорегіональна спрямованість, адже більшість газет і журналів поширюються лише в тих парафіях, де видруковуються, і в офіційну передплату на поступають; по-друге, переважна більшість видань друкується в Західному регіоні країни, по-третє, варто відзначити невеликі накладки видань, найчастіше від двох до трьох тисяч, що також звужує коло читачів. Щодо

⁴⁶⁷ Стародуб А. Православна періодика в Україні: тенденції розивтку // Людина і світ. – 2001. – № 4. – С. 30.

тематичних напрямів періодики УГКЦ та РКЦ, то зазвичай це є інформативний, історичний, релігійно-культурний, а також богословсько-катехитичний матеріали.

Дещо складнішим є дослідження протестантських періодичних видань у зв'язку з надто великою різноманітністю церков цієї християнської конфесії, а відтак великою кількістю та певною мірою закритістю і внутріцерковним цільовим призначенням видруків. Разом з тим, протестантські видання України, будучи за змістом християнськими, не мають такої широкої типології, як католицька і православна преса. Характерною рисою протестантських видань є їх чітка релігійна спрямованість. Протестантські видання швидко розвиваються, головною причиною чого є здійснення ними місіонерської роботи, що відображається у змістовній тематиці видруків: переказ біблійного вчення, свідчення про зміни під впливом віри характеру життя автора публікації, заклик наслідувати цей приклад. Для них характерний здебільшого науково-популярний напрям і в більшості з них відсутня суспільна тематика.

Ще однією особливістю сучасної протестантської преси, як слушно зазначає дослідник Максим Балаклицький, є сегментування своїх видруків, орієнтуючи окремі публікації чи їх блоки на різних її представників (найяскравіший приклад – дитячі сторінки в журналах для дорослих). Принципами сегментування аудиторії протестантських видань України, як зазначає вищезгаданий автор, є: 1) вік – на дошкільнят і молодших школярів розраховано журнали «Скарбничка» (Чернівці, АСД), «Бумеранг» (Донецьк), «Ноїв ковчег» / «Ноев ковчег» (Рівне), а на молодь спрямовано бюлетені «Зустріч» (Київ, АСД), «Зеркало веры» (Дніпропетровськ, АСД), «Альтернатива» (Дніпропетровськ, ЄХБ), журнали «И всё же» (Харків, ЄХБ) і «Дети Христа» (Київ, ЄХБ); 2) професія також вирізняє читачів журналів – міждисциплінарного «Человек и христианское мировоззрение» (Сімферополь), теологічного «Богомыслие» (Одеса, ЄХБ), газети для військовослужбовців-християн «Час «Ч» (Київ), педагогів - «Слово вчителю» (Рівне), лікарів - журнал «Весть о здоровье» (Київ, АСД); 3) стать – це насамперед жіночі часописи «Есфирь» (Сімферополь, 1999-2003) і «Орхидея» (Київ, із 2006)⁴⁶⁸; 4) мова публікацій визначає існування білінгвальних видань: п'ятидесятницьких газет «Жива надія» (Миргород) і «Відвага» (Рівне), журналу «Дорога, правда і життя» (Київ, ЄХБ), де матеріали виходять мовою оригіналу, часопису «Богословские размышления/Theological reflections» (Одеса), де кожна стаття національною мовою дублюється англomовним варіантом. Замислені як україномовні, деякі видання регулярно поміщають частку матеріалів російською, а інколи й повністю переходять на російську

⁴⁶⁸ Балаклицький М. Сегментація аудиторії протестантських мас-медіа України // <http://www.asd.in.ua/archives/1188297828>

мову, даючи, зрештою, і саму назву часопису, як це було з журналом «Твій шлях» / «Твой путь» (Кам'янець-Подільський, АСД).⁴⁶⁹

Загалом проблеми, які висвітлюються в конфесійній періодиці дуже різноманітні. Серед тематичних категорій пріоритетними можна назвати морально-етичну (виховну), християнсько-просвітницьку (богословська), культурно-мистецька тематики та хроніки подій церковного або біляцерковного життя, що найчастіше характерно для офіційних видань. Така тематична різноманітність видань пов'язана із завданнями, які ставлять перед собою релігійні видання, а саме – пропагування свого віровчення, пояснення християнських догм та канонів. Разом з тим, намагаючись бути популярним виданням, в конфесійних газетах та журналах видруковуються статті на теми, що цікавлять віруючих в їхньому повсякденному житті, зокрема статті з питань сім'ї, побуту, виховання дітей, професійного життя, ставлення до грошей тощо.

Щодо міжконфесійної тематики, то матеріали на цю тему складають незначний відсоток від загальної кількості видруків, за спостереженням автора даної статті, не більше 5-10 %. Це можна пояснити спрямованістю церковної преси на конкретну аудиторію – вірних даної конфесії, а тому їх, в переважній більшості, не потрібно переконувати в істинності саме цієї, їхньої Церкви. Також особливістю релігійної преси, на відміну від світської, яка прагне збільшити «рейтинги» за рахунок описань сенсацій та конфліктів, є її більш поміркований характер, адже, як відомо, міжконфесійні відносини зазвичай виступають як гострі та конфліктогенні. Тому цієї тематики релігійні ЗМІ часто намагаються взагалі уникати.

Аналізуючи відображення міжконфесійної тематики в православній пресі, варто зазначити, що цій темі присвячено досить мало місця. Разом з тим, із згальної кількості статей присвячених міжконфесійним відносинам, як зазначає дослідниця Ольга Оксюк за результатами проведеного нею контент-аналізу православної періодики, який вона провела в 2008 році, найбільший відсоток статей з міжконфесійної тематики присвячений відносинам з іншими православними конфесіями (57,0%), іншими християнськими течіями (38,6%), з іншими релігіями світу (4,5%). Хоча загалом названа тематика мало представлена в православній періодиці й складає 3 % від загальної кількості публікацій в ній.⁴⁷⁰

Щодо стосується ситуації всередині православ'я, то варто відзначити той факт, що основну масу мирян і духовенства цієї конфесії питання міжконфесійних стосунків хвилюють мало. Про світові релігії вони мають слабкі уявлення, які формуються лише на основі статей єпархіальної преси,

⁴⁶⁹ Балаклицький М. Конфесійна преса України про причини виникнення й шляхи розв'язання соціальних конфліктів // Діалог : медіа-студії. – 2009. – Вип. 8. – С. 26-31.

⁴⁷⁰ Оксюк О.О. Тематично-жанрова специфіка сучасних православних конфесійних часописів в Україні. Кваліфікаційна робота ... магістра журналістики. – К., 2008. – 116 с.

для якої цей предмет потенційно досить конфліктний і розглядається зазвичай в рамках антисектанської парадигми.

Витоки внутріправославного конфлікту, на думку експертів, у різному ставленні православних церков – УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ – до питання національної орієнтації православ'я в Україні та участі церков в процесах національного відродження.⁴⁷¹

Варто виокремити позицію Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП), оскільки, як зазначає проф. А. Колодний, нині ця Церква є найбільш конфліктогенною релігійною спільнотою в нашій країні.⁴⁷² Офіційна позиція в питаннях міжконфесійних відносин УПЦ МП збігається з поглядами Російської Православної Церкви, невід'ємною складовою якої вона є. Російська Православна Церква веде діалог з іншими Церквами вже більше двох століть, сучасні її богослови також наголошують на відкритості та готовності до спілкування з іншими церквами. Водночас, не зважаючи на заяви про відкритість та готовність до порозуміння у видруках УПЦ МП критикуються такі принципи як свобода світогляду і віросповідання та толерантність міжконфесійних відносин, які є необхідними елементами для мирного співіснування цієї Церкви з конфесійними і церковними виявами інших релігійних спільнот. Саме тому преса УПЦ МП відзначається жорстким підходом до інших православних Церков України, зокрема, зустрічається лексика на кшталт «розкольники», «секта», «не благодатні» тощо. Отже, в пресі УПЦ МП чітко виявляється позиція ексклюзивізму, оскільки, наголошують богослови, православна віра є непорушною і єдиною істиною. Православна Церква Московського Патріархату проголошує себе «істиною в останній інстанції». Характерно, що на це відкрито і конфліктно не претендують більшість сучасних конфесій та релігій, а проголошують плюральність шляхів до Бога.

При аналіз преси Української Православної Церкви Київського Патріархату варто відзначити, що міжконфесійна тематика найчастіше виглядає як відповідь на критику і необґрунтовані закиди УПЦ МП в «розкольництві» та «неканонічності». В офіційній газеті «Голос православ'я» було вміщено низку публікацій журналіста М. Благовойченка «Канонічні казки від Московського патріархату», які своєрідно зорієнтовані нібито на захист від наклепів на Київський Патріархат з боку Московської Церкви.

Українська Автокефальна Православна Церква, як вище зазначалося, нечисленна своїми друкованими органами. Вона завжди вирізнялася з-поміж усіх інших Православних Церков України своєю опозиційністю. Як і УПЦ КП, ця церковна громада заявляє про свою традицію, перервану наприкінці 20-30-их років минулого століття комуністичними переслідуваннями. На сторінках релігійно-культурологічної газети «Наша віра» вміщено публікації переважно про відносини православ'я та католицизму у світі й немає відвертих нападок на

⁴⁷¹ Головащенко С.І. Історія християнства. – К., 1999. – С. 304.

⁴⁷² Колодний А.М. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози. – К., 2009. – С. 168.

УГКЦ та РКЦ. В цій газеті, часом, навіть надають слово греко-католикам. Трапляються в ній і критичні матеріали на адресу УПЦ МП. Натомість, інакше висвітлюються проблеми міжконфесійних відносин на сторінках львівської газети «Успенська вежа», в якій, зокрема, спостерігається більший осуд та гострота критика УПЦ МП та РКЦ, навіть офіційного керівництва своєї Церкви. В «Успенській вежі», як і в газеті «Наша віра», прослідковуються статті щодо стосунків з УПЦ КП. Основна їх змістовна зорієнтованість - створення Єдиної Помісної Православної Церкви.

Комплекс причин виникнення суперечок у внутрішньоправославних стосунках дуже багатогранний та складний. Конфліктність в православному світі – це явище, яке має логічне пояснення в історичних, етнокультурних та богословських чинниках. Загалом, аналізуючи стан внутрішньоправославних відносин сучасної України, варто наголосити, що в останні роки зменшились конфлікти із-за розподілу майна, як це було в кінці 90-х років ХХ століття, а для розв'язання тих конфліктів, що виникають нині вже не так часто застосовують побої священників та мирян із силовим захопленням культових приміщень. Хоча, як показує аналіз православної періодици, питанням саме внутрішньоправославних відносин приділяється в ній надто мало уваги.

Отже, можна говорити про певну стабілізацію міжправославних стосунків. Як слушно відзначає проф. А. Колодний, впродовж останніх років позиції Церков України у міжправославному конфлікті не зазнали помітних змін. УПЦ МП продовжує заперечувати можливість діалогу з «розкольниками», вимагає повернення УПЦ КП та УАПЦ в лоно «канонічної церкви» через покаєння. Київський Патріархат закликає Церкву Московського Патріархату порвати з останнім і стати на шлях створення Єдиної Помісної Православної Церкви, що рішуче відкидає УПЦ МП. Спроби переговорів щодо об'єднавчого процесів між УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ ні до чого не привели.⁴⁷³

Не менш конфліктогенною, поруч з внутрішньо православною, є також сфера стосунків православних з католиками. Газети і журнали УПЦ МП, як зазначалося вище, критично ставляться до майже всіх конфесій в Україні, особливо до греко-католиків, які нібито завдали чимало лиха православним у Західній Україні. Проблема стосунків з Римо-Католицької та Української Греко-Католицької Церквами зараз для УПЦ МП є чи не найважливішими в ряді її відносин з іншими конфесіями.

УПЦ МП не сприймає на українських теренах ні греко-, ні римо-католицькі Церкви. Якщо першу вона вважає історичною відступницею і розглядає рішення т.зв. Львівського Собору 1946 року про розпуск УГКЦ цілком легітимним, то другу, оголошуючи її польським витвором на українських землях, Московський Патріарх звинувачує у прозелітизмі, прагненні духовної експансії на її «канонічній території».⁴⁷⁴ Відтак, чинниками конфлікту є: історична традиція взаємної непримиренності; пам'ять про

⁴⁷³ Там само. – С. 170.

⁴⁷⁴ Там само. – С. 177.

численні насильства та образи в минулому під релігійним прапором та, як правило, на користь однієї з конфесій; звичка спиратися на протекцію влади, використовувати політичну демагогію в міжконфесійній боротьбі; некоректне ставлення або протекціонізм місцевої та центральної влади, втручання політиків та політичних груп.

Пояснити негативне ставлення православ'я до католицизму можна тим, що РПЦ сприймає РКЦ як єдиного реального конкурента в релігійній сфері на пострадянському просторі. Для духовенства РПЦ важливо те, що католики є старою, історичною Церквою, що має апостольську наступність і спільних з православ'ям отців Церкви. Обрядова сторона католицького служіння набагато ближча до православ'я, ніж протестантизм, не кажу вже про нехристиянські конфесії.

Серед православного духовенства московської юрисдикції можна видіти два напрямки у ставленні до католиків: по-перше, включно негативне, яке інколи доходить до нічим не вмотивованої агресії; по-друге, помірковане, ліберальне ставлення, прихильники цього напрямку визнають можливість екуменічної співпраці.

Що ж до ставлення УПЦ КП до РКЦ та УГКЦ, то позиція цієї Церкви є більш поміркованою і гучні конфліктні ситуації зустрічаються між ними надто рідко. Відтак таку ж позицію засвідчують і публікації в пресі Київського Патріархату.

Аналізуючи католицьку періодику, варто наголосити, що так само як і в православній, тут дуже мало уваги приділяється міжконфесійним відносинам в нашій країні. Специфічною рисою видань РКЦ та УГКЦ є приділення більше уваги міжконфесійним відносинам у світі, чого немає у православній періодиці. Характер публікацій періодичних видань відрізняється залежно від їх конфесійної належності. При описанні відносин з Московською Патріархією лексика відрізняється не такою негативною, емоційною забарвленістю, як в публікаціях УПЦ МП щодо католицьких течій, найчастіше використовується нейтральна лексика, а самі публікації зазвичай мають описовий характер. При описі ж нехристиянських конфесій зустрічаються й явно нетолерантні лексичні вислови. Так, в газеті «Греко-Католицька традиція» видруковувалася серія статей про нехристиянські конфесії, які описувались тут як шкідливі «секти».

Характерною рисою католицьких видань також є позитивне ставлення до екуменізму, мотивуючи це висловом з Євангелія «щоб усі були одно» (Ів. 17:21). Газета «Жива вода» відзначається позитивним ставленням до УПЦ КП. При цьому, хоча й м'яко, але постійно критикується УПЦ МП за її іноземну юрисдикцію. В газеті також описуються спільні акції греко-католиків з УАПЦ та РКЦ, події релігійного життя РПЦ та інших конфесій.

Як зазначає С.Головащенко, протягом періоду змушеного вилучення з багатьох сфер буття протестантизм накопичив чималий досвід адаптації до несприятливих суспільних умов. Сьогодні це допомагає протестантам інтегруватися в нову суспільну й духовну ситуацію без особливого

драматизму, внутрішніх розколів, спалаху міжконфесійних непорозумінь у своєму середовищі. Протестантські церкви України займають відкриту позицію в міжконфесійному житті. Вони не втручаються у внутрішні справи інших конфесій і церков, не виявляють якоїсь релігійної нетерпимості щодо них, уникають описання міжконфесійних зіткнень. Протестантизм (окрім деяких течій) дотримується єкуменічної позиції, виступаючи за діалог із всіма релігіями. Проблема єкуменізму має для протестантів особливе значення з огляду на давні спроби об'єднання протестантських течій. В протестантських публікаціях наголошується на фундаментальних релігійних ідеях та засадах, спільних для всіх християн, акцентується увага на конкретних єкуменічних кроках різних християнських спільнот⁴⁷⁵. Загалом протестантська преса, при розгляді міжконфесійних відносин, відзначається достатньо толерантним ставленням до різних віросповідань, хоча загалом цим питанням в ній приділяється надто мало питань. Скоріше вона діє за принципом: доведи достовірність свого бачення тих чи інших проблем і цим самим висловиш своє ставлення до іншого їх бачення.

Загалом, простежуючи тенденції розвитку міжконфесійних відносин в сучасній Україні, варто відзначити, що закономірністю розвитку цих відносин є тенденції до надання переваги їй суб'єктами неантагоністичним способам вирішення наявних міжконфесійних проблем на противагу антагоністичним. Щоб неантагоністичні способи взаємовідносин набрали сили, необхідна цілеспрямована діяльність на ослаблення дій антагоністичних традицій в соціальних відносинах і взагалі. Чим вище матеріальний рівень конфесії, матеріальна забезпеченість її діяльності, тим менша її агресивність щодо інших. Проте конкуренція між різноконфесійними релігійними організаціями навіть при їх матеріальному достатку не зникає: вона цивілізовано зміщується при цьому з економічної сфери в духовну. Актуалізуються конструктивні форми міжконфесійних відносин: комунікація, діалог, співпраця, компроміс.

Таким чином, проаналізувавши стан сучасних ЗМІ християнських конфесій України, варто відзначити, що нині вона достатньо розвинена та є надто різноманітною за своєю тематичною спрямованістю. Тема міжконфесійних відносин займає досить мало місця на шпальтах конфесійних газет. Хоча ставлення в них до інших конфесій різноманітне: від категоричного, абсолютного неприйняття їх до більш поміркованої позиції.

⁴⁷⁵ Головащенко С.І. Історія християнства. — К., 1999. — С. 310.